

Shiraz University
RiCeST
ISC

ISSN: 2008-7926

Journal of

Legal Studies

Vol. 18, Issue 3, Autumn 2026

JLS

Journal of Legal Studies

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2026.54932.5414>

Research Article

Analysis of the Institution of Transfer of the Right to Sue and Its Challenges in Iranian Law with a Comparative Look at French Law

Mostafa Harati*

Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, University of Religions and Denominations, Qom, Iran

Article history:

Received: 20-11-2025

Accepted: 24-02-2026

Abstract

Introduction

The transfer of the right to sue is located at the intersection of two fundamental realms of private law, namely the law of obligations and civil procedure, and in this respect it is considered one of the clear manifestations of the influence of financial law in judicial relations. In the classical view, the right to sue was considered merely a means of defending a substantive right and did not have economic independence; however, legal and economic developments, especially in modern legal systems, have led to this right being recognized as a legal position with transferability and financial value. However, the transferability of the right to sue has always been a matter of controversy, because it apparently conflicts with principles such as the relativity of contracts, the limitation of the effects of consent, and the need to

Please cite this article as:

Harati, M (2026). Analysis of the Institution of Transfer of the Right to Sue and Its Challenges in Iranian Law with a Comparative Look at French Law. *Journal of Legal Studies*, 18(3), 595-624. doi: <https://10.22099/JLS.2026.54932.5414>

* Corresponding author:

E-mail address: m.harati@urd.ac.ir

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

maintain the balance of proceedings. In French law, this institution remained on the fringes of the obligations system until the 21st-century reforms, but with the amendment of Articles 1699 to 1701 of the Civil Code and the consolidation of judicial practice, it was recognized as an independent institution in the field of transferring rights in litigation. In contrast, in Iranian law, although there are no explicit regulations on the transfer of the right to sue, the fundamental question is whether the possibility of recognizing and applying this institution can be inferred based on the general principles of contracts and the rules of Imami jurisprudence. The aim of this research is to explain the theoretical foundations of the transfer of the right to sue, examine its limits and conditions in French law, and assess the feasibility of its acceptance in Iranian law with a comparative approach.

Methods

This research has been conducted using a descriptive-analytical method and a comparative approach. In the theoretical dimension, legal texts, legal doctrines, and leading judicial opinions in French law, especially the decisions of the Supreme Court and the courts of appeal, have been examined, and the legal foundations of the institution of transfer of the right of action have been analyzed. In addition, the general principles of contract law in Iranian law, especially Article 10 of the Civil Code, as well as the foundations of Imami jurisprudence, including the theory of ownership in the guise of liability and peace over disputed rights, have been examined as analytical support. In the comparative dimension, the historical course of the development of this institution from the classical concept of purchasing disputed rights to the modern form of transferring financial claims has been reconstructed, and its substantive and formal effects in the two legal systems of Iran and France have been compared. The inductive method has also been used to extract the economic and litigation-oriented functions of this institution in French judicial practice.

Results and Discussion

The findings of the study show that in French law, the transfer of the right to sue after the recent reforms is not considered simply as a branch of the transfer of claim, but is considered an independent institution with specific substantive and formal effects. According to the new regulations, a third party can acquire the disputed right of action from the creditor and, by entering the proceedings, have the same rights and obligations that the original holder of the claim had. At the same time, the French legislator has tried to balance economic efficiency, prevent speculative transfers, and protect the rights of the defendant in the lawsuit by anticipating mechanisms

such as the possibility of paying the debt at the time of transfer by the debtor. This economic function has caused the transfer of the right to sue in the commercial and banking fields, especially in the purchase and sale of claims and claims for compensation, to become an effective tool for accelerating the collection of claims and reducing the delay in proceedings.

In Iranian law, although the Civil Code and the Civil Procedure Code have not explicitly identified this institution, an examination of the principles governing the legal system shows that there are necessary foundations for its acceptance. Article 10 of the Civil Code, by recognizing the validity of private contracts, provides the possibility of agreeing on the transfer of the right to sue—provided that it does not contradict public order and mandatory laws. In addition, institutions such as peace on disputed rights and the jurisprudential theory of what is in the liability provide the necessary jurisprudential capacity to justify the transfer of disputed legal situations. Comparative studies show that the concern about weakening the principle of the relativity of contracts is not a convincing justification for the absolute negation of the transfer of the right to sue, and this principle can be modified with a functional interpretation that is in line with contemporary economic needs.

Conclusion

The transfer of the right to sue, as an interdisciplinary institution, has transformed from a marginal concept into an efficient mechanism in modern law. The experience of French law shows that by establishing clear rules and appropriate procedural guarantees, this institution can be used without violating the fundamental principles of contracts. In Iranian law, utilizing the capacities of Article 10 of the Civil Code and the rules of Imami jurisprudence can pave the way for the gradual acceptance of this institution and lead to the promotion of economic efficiency, coherence between civil law and procedural law, and the realization of judicial justice.

Keywords: Transfer of the right to sue, Transfer of claim, Third party, Relativity of contracts, Iranian law, French law.

Ethical Considerations

Not applicable

Funding

Not applicable

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest

مقاله پژوهشی

تحلیل نهاد انتقال حق دعوا و چالش‌های آن در حقوق ایران با نگاهی تطبیقی به حقوق فرانسه

مصطفی هراتی*

استادیار، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۹

اطلاعات مقاله

چکیده

انتقال حق دعوا یکی از نمودهای تحول در مفهوم دارایی و نفوذ حقوق مالی در روابط دادرسی است؛ به‌گونه‌ای که حق اقامه دعوا دیگر صرفاً ابزار دفاع از منافع شخصی نیست، بلکه به‌عنوان سرمایه‌ای قابل معامله در قلمرو حقوق خصوصی جایگاه یافته است. در گذشته، به‌ویژه پیش از اصلاحات قانون مدنی فرانسه، این نهاد در حد یک استثنای محدود و غیرنظاممند باقی‌مانده بود و تنها در قالب انتقال طلب یا جانشینی طلبکاران قابلیت تفسیر می‌یافت؛ اما با بازنگری قوانین و توسعه تحلیل‌های قضایی، انتقال حقوق دعوا به‌عنوان نهادی مستقل پذیرفته شد؛ نهادی که میان اصول بنیادینی چون آزادی قراردادهای و نسبی بودن آثار آن، نوعی تعادل نظاممند برقرار ساخت. مبنای پذیرش این نهاد در سیاست تقنینی فرانسه نه صرفاً رضایی بودن قراردادهای، بلکه کارکرد اقتصادی آن در تسریع وصول مطالبات و کاهش

استناد به این مقاله:

هراتی، مصطفی (۱۴۰۵). تحلیل نهاد انتقال حق دعوا و چالش‌های آن در حقوق ایران با نگاهی تطبیقی به حقوق فرانسه. *مجله مطالعات حقوقی*. ۱۸. (۳). ۶۲۴-۵۹۵.

E-mail address: m.harati@urd.ac.ir

* نویسنده مسئول:

Copyright: C 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

اطاله دادرسی بود. در نظام حقوقی ایران نیز گرچه عنوان مستقلی برای انتقال حقوق دعوا در قوانین مدنی و آیین دادرسی پیش‌بینی نشده، لیکن از رهگذر اصولی همچون تسلط بر اموال و قراردادهای موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی، می‌توان امکان تحقق آن را استنباط کرد. افزون بر این، مبنای فقهی چون تملک ما فی‌الذمه و صلح بر حقوق متنازع‌فیه، ظرفیت پذیرش انتقال حق دعوا را در فقه امامیه فراهم آورده است. پژوهش حاضر با رویکرد تطبیقی و روش توصیفی - تحلیلی، ضمن تبیین مبانی نظری این نهاد در حقوق فرانسه و تطبیق آن با حقوق ایران، نشان

می‌دهد که پذیرش انتقال حقوق دعوا نه تنها در تعارض با اصول بنیادین حقوق قراردادها نیست، بلکه موجب تقویت امنیت قضایی، نظم اقتصادی و تحقق عدالت در استیفای حقوق اشخاص می‌شود.

واژگان کلیدی: انتقال حق دعوا، انتقال طلب، شخص ثالث، حقوق ایران، حقوق فرانسه، نسبی بودن قراردادها.

سرآغاز

تا قبل از اصلاحات قانون مدنی فرانسه، انتقال حقوق دعوا یک مفهوم ناشناخته حقوقی بوده است، ولی از زمان اصلاحات قانونی، زوایای آن بیشتر مشخص شد و از سوی مقنن مورد شناسایی قرار گرفت. با بررسی متون حقوقی، به این نتیجه می‌رسیم که سابقاً از دو جهت، به این تأسیس قانونی می‌رسیدیم؛ اولاً، ممنوعیت موضوع ماده ۱۵۹۷ قانون مدنی است که در آن برای اشخاصی از جمله قاضی، وکیل و سایر افراد مرتبط با امر قضاوت و رشته حقوق ممنوعیتی وضع شده بود که نتوانند اموالی که نسبت به آن‌ها طرح دعوا شده را خریداری کنند و ثانیاً، با مواد ۱۶۹۹ تا ۱۷۰۱ قانون مدنی روبه‌رو می‌شویم که برای مدیون این امکان در نظر گرفته شده تا بتواند حقی که موضوع شکایت و نسبت به آن مدیون و متعهد مالی است، به قیمت زمان انتقال به منتقل‌الیه خریداری کند؛ اما در حال حاضر، گذر هشتاد و هشت از تیر ششم از کتاب سوم قانون مدنی فرانسه، به‌جای عنوان قدیم که دلالت بر انتقال طلب و سایر حقوق غیر جسمی و غیر عینی داشت، به عبارت انتقال بعضی حقوق غیر جسمی، حقوق ناشی از ارث و انتقال حقوق مرتبط با دعوا تغییر یافته است. البته حذف انتقال طلب، از آن جهت است که در مبحث بیع و حقوق مرتبط با آن، قانون‌گذار فرانسوی از سال ۱۸۰۴ آن را درج کرده بود و در آن جایگاه، نظام حقوقی انتقال طلب تشریح شده است؛ اما در باب آئین دادرسی مدنی بحث انتقال حقوق دعوی نیز مطرح می‌شود؛ از منظر قواعد دادرسی مدنی، این انتقال دلالت بر آن دارد که، کسی که حقوق دعوی به او منتقل شده است می‌تواند از کلیه حقوق برخوردار شود که اصیل می‌توانسته به آن استناد کند، در این زمینه موضوع از باب شکلی مورد توجه است؛ درواقع صحبت از آن است که انتقال‌گیرنده، از چه حقوقی از جهات آیین دادرسی مدنی می‌تواند برخوردار باشد (محسنی، قاندی فیض‌الله، ۱۳۹۰: ۱۱۱).^۱

در مفهوم انتقال حقوق طلب، ابتدا با مقوله انتقال طلب روبه‌رو هستیم. طلب می‌تواند دو مشخصه از منظر پرداخت داشته باشد. در شکل اول، ممکن است دین بر عهده مدیون مسلم و قطعی باشد، بدون اینکه ماهیت آن یا پرداخت شدن و نشدن

۱. ایده انتقال حقوق دعوا از دل تحولی زاده شد که در تاریخ حقوق خصوصی، مالکیت را از قالب ایستای مادی به مفهوم پویای منفعت اقتصادی سوق داد. در نظام فکری سنتی، دعوا صرفاً حق پیگیری قضایی حق موجود شمرده می‌شد و قابلیت تصرف مادی نداشت. با پیدایش نظریه «مالیت حق» و به رسمیت شناختن حقوق اعتباری، دعوا نیز به‌تدریج شأن مالی یافت و انتقال آن همانند انتقال سایر حقوق مورد پذیرش قرار گرفت. در این تحول، غایت اصلی قانون‌گذار نه گسترش قلمرو قراردادهای، بلکه تسریع استیفای حق و بسط عدالت خصوصی بود، به‌گونه‌ای که صاحبان حقوق نتوانند از ابزارهای دادرسی برای احتکار قدرت استفاده کنند. آموزه مذکور در حقوق ایران نیز از طریق اصل تسلیط و قاعده «الناس مسلطون علی اموالهم» جایگاهی یافته و سبب شده دعوا به‌عنوان مالی قابل انتقال، مشمول قواعد عمومی معاملات شناخته شود.

آن محل ایراد و مناقشه از سوی مدیون باشد. در این حالت با انتقال طلب از سوی متعهد له به ثالث، مدیون خود را متعهد در برابر او دانسته، انجام تعهد نیز صورت می‌گیرد. در شکل دوم، ماهیت تعهد از نظر شکلی یا ماهوی، محل ایراد جدی از سوی بدهکار قرار می‌گیرد. هر ثالثی حاضر به دریافت این نوع از طلب نیست، اما چنانچه چنین تمایلی وجود داشته باشد، به لحاظ حقوقی در قانون فرانسه این طلب جنبه قضایی پیدا می‌کند و انتقال طلب دارای خصیصه قضایی^۱ می‌شود (Chainais, Ferrand et Guinchard, 2018: 899). در حقوق قدیم روم و فرانسه این نوع از انتقال طلب، نشان دهنده عدم حسن نیت طلبکار و ثالث شناخته می‌شد و بر این اساس، چنین امکانی را در نظر گرفته بودند که مدیون بتواند انتقال طلب به ثالث را انجام دهد و درواقع با خرید طلب ثالث، آن را وارد دارایی خود کند؛ از یکسو، دین خود را پرداخت کرده است و یک پرونده قضایی را مختومه می‌کند و نیز موجبات اطاله دادرسی را فراهم نمی‌سازد. از سوی دیگر، واحدی از دارایی خارج و واحدی به مجموعه دارایی او اضافه می‌شود که این از منظر حقوقی در قانون فرانسه دارای آثاری است (Collart-Dutilleul et Delebecque, 2019: 538).

علی‌رغم تحولات گسترده‌ای که در حوزه حقوق تعهدات از نظر قانونی صورت گرفته است، ولی تعریف مشخصی از انتقال حقوق دعوا دیده نمی‌شود؛ علت آن در این مهم قابل کشف است که این مفهوم حقوقی، همانند سایر تأسیس‌های حقوقی، دارای یک ساختار و شاکله نظام‌مند از ابتدا تاکنون نبوده و این موضوع، در ارائه تعاریف انتقال حقوق دعوا از سوی حقوق‌دانان نیز قابل مشاهده است. فرهنگ لغت کرنو^۲ که از منابع اولیه حقوقی است در مقام تعریف و تبیین مفهوم بیان می‌دارد که درواقع این انتقال، نوع خاصی از انتقال طلب است که در آن متعهد اصلی در برابر انتقال دهنده از حق اعتراض برخوردار خواهد بود؛ چیزی که درنهایت اختیار خریداری دین را به مدیون می‌دهد؛ اما سایر نویسندگان، این انتقال را نوعی از توافق دخیل در یک پرونده قضایی می‌دانند که مدعی علیه کسی که حق به او منتقل شده است نسبت به پرداخت دین اعتراض می‌کند (J.Cl. Civ, art. 1699 à 1701, no 1).

با آنکه حقوق‌دانان در تحقیقات و پژوهش‌های اخیر خود سعی بر مشخص کردن نظام حقوقی انتقال حقوق دعوا داشته‌اند، اما در حقیقت همچنان نوعی از ابهام آن را احاطه کرده است؛ زیرا انتقال حقوق دعوا در مرز بین حقوق مدنی و آیین دادرسی مدنی قرار گرفته است. متخصصان آیین دادرسی مدنی، معتقدند که این موضوع باید اساساً به حوزه حقوق مدنی واگذار شود و قواعد این بخش

1. Cession de droits litigieux

2. Vocabulaire juridique Cornu

باید تنظیم کننده محدوده آن باشد. اگر چنین دیدگاهی را قبول کنیم، گسترده‌گی قابل‌توجهی در انتقال حقوق دعوا ایجاد می‌شود و قواعد عمومی قراردادها را باید در باب آن جاری بدانیم. با این حال، جدا دانستن قواعد آیین دادرسی مدنی اشتباه است، تاریخ حقوق، به‌خصوص در قرن نوزدهم خود گواهی دهنده این مهم است که قواعد دادرسی خود انتقال حقوق دعوا را تحت شعاع قرار داده است. از سوی دیگر، محدود دانستن مفهوم انتقال به حقوق مدنی این اشکال را ایجاد می‌کند که در عمل با قواعد غیر هماهنگ و مختلفی روبه‌رو باشیم؛ به‌خصوص آنکه چنانچه ما در نگاه اول انتقال حقوق دعوا را صرفاً نوعی خاص از انتقال حق بشماریم، باید در مقام اجرا، قواعد بیع یا انتقال طلب را حاکم بدانیم. همچنین تبیین موضوع انتقال که همان حقوق دعوا است، خود مسئله مهم دیگری است؛ به این دلیل که باید از یک جهت شرایط انتقال را مشخص کنیم و از سوی دیگر آثار آن هم باید تعیین شده باشد (Malaunie, Aynès et Gautier, 2020: 164)؛ بنابراین، علی‌رغم اینکه با حقوق مدنی دارای تفاوت‌های بنیادین است، منفک دانستن آن از حقوق آیین دادرسی مدنی ممکن نیست؛ اما در خصوص اینکه برخی از فعالان حوزه حقوق از دریافت حقوق موضوع انتقال منع شده‌اند، این موضوع در صورتی است که سابقاً یک پروسه قضایی شروع شده باشد. همچنین زمانی که متعهد، دین بر عهده خود در را بر مبنای قیمت زمان انتقال از انتقال گیرنده خریداری می‌کند، مستلزم آن است که حق از طریق اقامه دعوا مطالبه شده باشد.

۱. مفهوم حقوق موضوع انتقال

همان‌گونه که در خصوص ماهیت حقوقی انتقال از باب اینکه تحت مقررات حقوق مدنی یا آیین دادرسی مدنی باشد اختلاف‌نظر وجود دارد، در مورد بررسی موضوع انتقال نیز این تفاوت دیدگاه تسری پیدا کرده است. این حقوق از نگاه برخی، به این معناست که باید یک دعوا حقوقی اقامه شده باشد تا به‌واسطه آن حقوق جنبه دادرسی پیدا کند به عبارت دیگر، صرف اقامه دعوی کفایت می‌کند؛ اما از در نقطه مقابل بر این مهم تأکید شده است که حق باید ماهیتاً محل اختلاف باشد و صرف اقامه دعوا در اینجا مطرح نیست؛ زیرا ممکن است طرح دعوا صورت نگرفته نباشد؛ اما همین‌که ایرادی ماهیتی نسبت به آن حق وارد باشد، می‌توان شرایط انتقال حقوق دعوا را در نظر گرفت (George, Doublet, 1860: 114).

۱. مفهوم حقوقی انتقال دعوا هنگامی روشن می‌شود که تمایز میان حق مادی و حق توافقی دقیق تحلیل شود. حق مادی، همان منافع اقتصادی نهفته در یک رابطه حقوقی است، درحالی‌که حق توافقی، ابزار قانونی برای احقاق آن منافع است. انتقال دعوا در حقیقت به معنای انتقال این ابزار و نه خود منافع است؛ بدین معنا که منتقل‌الیه جایگزین دارنده پیشین در مسیر دادرسی می‌شود، بدون آن‌که منشأ رابطه حقوقی

ماده ۱۷۰۰ حقوق مدنی فرانسه در مقام آن برآمده است که این تردیدها را برطرف کند؛ با وجود این، نحوه بیان قانون‌گذار، همچنان تردیدهایی را پیرامون ماهیت اصلی موضوع انتقال باقی گذاشته و رویه قضایی درصدد آن برآمده است تا منظور و مقصود اصلی مقنن را از طریق آرای صادره بیان دارد. این ماده قانونی، مشعر بر آن است که حقوق موضوع انتقال در صورتی جنبه قضایی پیدا می‌کند که ضرورتاً اقامه دعوا صورت گرفته باشد و همچنین، باید ماهیت و اساس آن محل سؤال باشد.^۱ در این خصوص، برخی معتقدند که قانون‌گذار این نظر را نداشته است که اصل دعوا وارد باشد و همین‌که طرح یا اقامه دعوا شده باشد کفایت می‌کند (Desjardins, 1870: 465).

همچنین این پیش‌فرض که ما اقامه دعوا را ضروری می‌دانیم، در خصوص زمان اقامه دعوا، تردیدهایی را میان حقوق‌دانان به وجود آورده است. موضوع مورد تأکید آن است که در زمان انتقال حق باید پروسه‌ای قضایی وجود داشته باشد. در خصوص انتقال طلب یا انتقال حقوق عینی وضعیت مشخص است؛ روندی به‌واسطه رویه قضایی تعریف شده است و آن اینکه در زمان ارسال اظهارنامه به مدیون اصلی که به او انتقال طلب را اعلام می‌داریم، باید دعوا اقامه شده باشد. ارسال اظهارنامه و امکان اعتراض از سوی مدیون خود روشی است که وفق آن ثالثی که خود را محق به موضوع انتقال می‌داند دیگر نمی‌تواند اعتراضی داشته باشد؛ به عبارت دیگر، اعتراض او دیگر قابلیت استماع را نخواهد داشت. این اختلاف‌نظر و دیدگاه ادامه پیدا کرد تا اینکه دیوان عالی فرانسه نهایتاً تردیدها را زدود و در رأی صادره، وجود فرآیند در زمان انتقال جهت شناسایی مشخصه قضایی برای حق را ضروری دانست (Civ. 11 déc. 1866, DP (1866. 1. 424)).

در باب اینکه چه حقوقی می‌تواند موضوع انتقال باشد، نظر اغلب حقوق‌دانان و رویه قضایی فرانسه بر آن است که حقوق شخصی و عینی هر دو می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد و هیچ مبنایی در این جهت که ما صرفاً قائل به حقوق مالی باشیم، وجود ندارد. بر این اساس، حقوق مستأجر ناشی از قرارداد اجاره تجاری^۲ در تمام انواع و اقسام آن نمی‌تواند از این مفهوم مستثنا باشد (Civ. 24 (nov. 1818, S. 1815-1818.551)).

تغییر یابد. این تمایز، تفاوت بنیادین میان انتقال طلب و انتقال دعوا را آشکار می‌سازد، زیرا انتقال طلب ناظر بر محتوای رابطه دین است، در حالی که انتقال دعوا صرفاً انتقال فرصت مقابله قضایی با طرف دعواست. در حقوق ایران نیز تفکیک یاد شده به جهت حفظ اصل نسبی بودن قراردادهای اهمیت مضاعف دارد، زیرا پذیرش انتقال دعوا بدون چنین تمایزی موجب خواهد شد که اشخاص ثالث بدون دخالت در قرارداد اولیه بر اثر رضای دو طرف داخل دادرسی شوند که مغایر با نظم عمومی قراردادهای است.

1. Article 1700: la chose est censée litigieuse dès qu'il y a procès et contestation sur le fond du droit
2. Bail commercial

۱-۱. شروع فرآیند

از منظر حقوقی، اقامه دعوا زمانی محقق می‌شود که خواهان دادخواستی را تقدیم دادگاه می‌کند و خوانده دعوا را خطاب قرار می‌دهد، اما صرف ثبت دادخواست کفایت نمی‌کند و لازم است که اصل حق نیز مورد مخالفت و اعتراض قرار گیرد؛ به عبارت دیگر، این خوانده است که باید منکر ذی‌حقی و ذی‌نفعی خواهان باشد و درواقع باید رسیدگی از مرحله شکلی وارد مسائل ماهوی پیرامون موضوع دعوا شود و اساس حق مورد اعتراض قرار گیرد (Chainais, Ferrand, Mayer et al., 2018: 899). بر اساس موارد معنونه، این نتیجه به دست می‌آید که باید یک جریان دادرسی و ترافعی وجود داشته باشد و مواردی که ترافعی نباشد، مشمول حکم نمی‌شود؛ نظیر آنکه در مواردی که از طریق عفو آثار حقوقی به وجود می‌آید، نمی‌توانیم انتقال حقوق دعوا را در مورد آن در نظر بگیریم. در این راستا، باید بر این مهم تأکید شود که در حقوق فرانسه اموری که جنبه غیر ترافعی دارد و امکان عفو در مورد آن‌ها امکان‌پذیر است، در هر دو زمینه حقوق عمومی و خصوصی از سوی قانون‌گذار مورد شناسایی قرار گرفته است. همچنین، در مواردی که از طریق دادگاه احضاریه‌ای مبنی بر صلح و سازش ارسال می‌شود یا در مواقعی که صورت‌جلسه‌ای مبنی بر حل اختلافات تنظیم می‌شود، به‌عنوان اقامه دعوا شناخته نمی‌شود؛ هرچند موضوع در دادگاه در حال بررسی باشد (Com. 20 avr. 2017, no. 15-24.131).

نحوه نگارش مواد ۱۶۹۹ و ۱۷۰۰ این تصور را وجود می‌آورد که اقامه دعوا قبل از انتقال حق صورت گرفته باشد، اما در عمل در برخی مواقع با شرایط و اوضاع و احوالی روبه‌رو هستیم که طرفین- انتقال دهنده و انتقال گیرنده- با یکدیگر تبانی می‌کنند و قصد خود مبنی بر انتقال را به مدیون اطلاع نمی‌دهند. دادگاه تجدیدنظر، در حکمی هم‌زمانی دعوا و انتقال را نپذیرفته بود. در پرونده مورد اشاره، دعوا فسخ بیع و انتقال طلب ناشی از استرداد مبیع و خسارت و منافع از دست رفته در یک روز اقامه شده بود. شرح پرونده به این نحو بود که شخصی ملک خود را به دیگری می‌فروشد و در مورد ثمن معامله این‌گونه توافق می‌شود که ۲۱ آپارتمان در عوض مبیع داده شود؛ این‌گونه قراردادها در حقوق ایران، به‌عنوان مشارکت در ساخت شناخته می‌شود. طرف مقابل، تعهدات خود را انجام نداده و حتی اقدامات اولیه ساخت نیز صورت نگرفته بود. فروشنده، هم‌زمان با اقامه دعوا فسخ قرارداد، تصمیم به انتقال طلب خود بابت استرداد مبیع و خسارات وارده گرفت، ولی دیوان عالی کشور سوءنیت طرفین جهت اضرار به مدیون به‌منظور ایجاد مانع برای اعمال حق را محرز دانسته و ادعای مدیون را پذیرفته بود (Civ. 3e, 16 juin 1993, no 91-17:446). در حقوق فرانسه، این نوع

از تقصیر به عنوان تقصیر یا اشتباه سنگین^۱ شناخته می‌شود. البته لازم به ذکر است که بار اثبات بر عهده مدعی انتقال حق است و او باید اثبات کند که شرایط مقرر قانونی فراهم بوده و تقصیر از سوی طرفین صورت گرفته است (Gautier, 1994: 371).

همچنین، لازم به ذکر است که دعوای موردنظر، باید در موقع انتقال حق در جریان رسیدگی باشد و اگر به نحوی از رسیدگی و دادرسی خارج شده باشد، شرایط مقرر قانونی فراهم نیست؛ زیرا ممکن است دعوا از سوی دادگاه رد شده باشد یا اصل حق در رسیدگی ماهوی ثابت نشده باشد؛ که در این حالت، دیگر جنبه قضایی آن قابل شناسایی نیست. به علاوه، اگر در موضوع دعوای اقامه شده سابقاً رأی قطعی صادر شده باشد، از جهت آنکه اعتبار مختومه به آن اطلاق می‌شود نیز قابلیت استناد به ماده ۱۶۹۹ قانون مدنی وجود نخواهد داشت. البته، ذکر این نکته مهم است که رأی باید قطعی باشد تا بتوان گفت دعوا در مورد حقی که محل اختلاف و تنازع تعیین تکلیف کرده است (Chainais, Ferrand, Mayer et al., 2018: 899). لذا در صورت تجدیدنظرخواهی، همچنان آن حق از نوع مورد اختلاف شناخته می‌شود؛ زیرا موضوع به صورت ماهیتی مجدداً در حال بررسی است. در این زمینه، حقوق فرانسه کلیه روش‌های شکایت به رأی اعم از عادی و فوق العاده را مشمول این حکم دانسته است. از سوی دیگر، در کلیه مواردی که حسب حقوق فرانسه و از جهت آیین دادرسی مدنی دعوا منتهی به یکی از قرارهایی شده که موجبات فراغت دادرس را فراهم آورده و امکان اقامه مجدد دعوا وجود نخواهد داشت نیز از عوامل اسقاط کننده مشخصه قضایی حق است. همچنین در حالتی که بر اساس قانون، قرار سقوط دعوا^۲ صادر می‌شود و اعتبار امر مختومه نیز به آن اعمال می‌شود یا چنانچه یکی از اصحاب دعوا فوت کند و موضوع حق مورد اختلاف از جمله مواردی باشد که شخصیت طرفین از زمان ایجاد تا پیگیری آن نقش اساسی داشته باشد و اصطلاحاً قائم به شخص باشد و برحسب این ویژگی امکان مداخله و ورود ورثه به عنوان قائم مقام وجود نداشته باشد، مشمول این حکم می‌شوند (Civ. 1re, 16 déc. 1963, Bull. civ. I, no 552).

1. Fraude grave

در حقوق جدید فرانسه اهتمام قانون‌گذار بر آن بوده که رابطه قراردادی را تا آنجا که ممکن است حفظ کند. سابقاً در صورت نقض تعهد، این امکان برای طرف مقابل وجود داشت تا عقد فسخ کند یا به تجویز قانونی منفسخ شود؛ اما به مرور زمان، تقسیم تعهد به اصلی و فرعی مورد توجه حقوق دانان قرار می‌گیرد و این دیدگاه مطرح می‌شود که صرف نقض یک تعهد فرعی نباید موجبی برای فسخ عقد باشد. این نگرش تا آنجا پیش رفت که نقض اساسی در ادبیات حقوقی و متعاقباً در قانون طرح شود. بر این اساس، مقرر شد که اگر تعهد اصلی قرارداد نقض شود، به نحوی که امکان جبران خسارت وجود داشته باشد، این امکان پذیرفته شود که رابطه حقوقی به واسطه فسخ عقد پایان یابد.

2. Désistement d'action

۱-۲. ماهیت حقوقی اعتراض

ابتدا باید بر این مهم تأکید شود که زمانی که شخصی به انتقال حقوق دعوا استناد می‌کند، عمل استناد کننده یک عمل حقوقی یک‌جانبه است که از منظر شکلی و ماهیت حقوقی فراقانونی است، ولی دارای آثار قانونی لازم خواهد بود و حکم دادگاه در این زمینه جنبه اعلامی دارد؛ به عبارت دیگر، جنبه تأسیسی ندارد و درواقع با اعلام مدیون اصلی، حقوق دعوا به او منتقل می‌شود و اگر طرف مقابل معترض باشد و آن را قبول نداشته باشد، باید از طریق دادگاه موضوع حل و فصل شود. همچنین، این اراده که به صورت نظام‌مند و به فرم و شکل خاصی و منطبق با اصل رضایی بودن اعلام نشده است^۱، به هر نحوی که بیان شود موجد آثار حقوقی لازمه خواهد بود. البته در این اعلام، به ثالث میزان طلب انتقال یافته، هزینه‌ها درخواست می‌شود و اگر طرف مقابل خواسته مدیون را در این رابطه قبول نکند، مدیون ناگزیر به اقامه دعوا حقوقی جهت تعیین میزان دین و انتقال حقوق دعوا خواهد بود (Mignot, 2013: 3). از سوی دیگر، انتقال طلب از سوی طلبکار به ثالث، خود پشتوانه و مبنایی برای انتقال حقوق دعوا است. در حقوق ایران در پژوهش‌های صورت گرفته، از آن به عنوان انتقال ارادی طلب^۲ یاد می‌کنند. در حقوق فرانسه، ابتدا حقوق دانان با انتقال ارادی طلب مخالفت می‌کردند؛ زیرا جدایی شخصیت از دارایی امکان‌پذیر نبود، اما به مرور زمان دارایی، مستقل از شخصیت در نظر گرفته شد و به دو بخش مثبت به عنوان طلب و منفی در قالب دین و بدهی تقسیم شد و بر این مبنای، طلبکار می‌تواند طلب خود را به دیگری منتقل کند و از طریق اظهارنامه این موضوع به اطلاع مدیون خواهد رسید (Yazdanian & Bozogmer, 1390:6). البته ذکر این نکته حائز اهمیت است که طلبی که ما در انتقال طلب در این پژوهش با آن روبه‌رو هستیم، دارای این ویژگی است که در انتقال طلب عادی مدیون باید دین خود را در برابر طلبکار ایفا کند. این طلبکار ممکن است دائن اصلی باشد یا کسی که طلب از سوی متعهد له به او منتقل شده است. در این وضعیت، مدیون خود را متعهد به ایفای دین در برابر هر شخصی می‌داند که طلب در مالکیت اوست؛ اما در حالتی که این دین و طلب محل مناقشه است یا به احتمال قوی از سوی متعهد در مورد آن تردید و ایراد در ایفای دین وجود دارد، با قبول ثالث انتقال طلب صورت می‌گیرد و حقوق دعوا نیز منتقل می‌شود. در این شرایط که طلبی که دارای جنبه مناقشه برانگیز است منتقل می‌شود، درواقع متعهد اصلی با اعمال اراده، دین را وارد دارایی خود می‌کند و ایفای تعهد نیز به این واسطه صورت می‌گیرد.

1. Principe du consensualisme

2. Cession de Créance

بر اساس یک رویه قضایی مستمر و مستحکم، ضرورت دارد که اعتراض و ایرادی اساسی نسبت به ماهیت حقی که موضوع انتقال است مطرح شده باشد. این موضوع، از دو جهت قابل بررسی است؛ به این معنا که می‌توانیم آن را در قالب آیین دادرسی مدنی تحلیل کنیم که عبارت است از دفاعیاتی که در مقام اثبات دعوا نسبت به آن استناد می‌شود و هم، از نگاه حقوق مدنی لازم است به این مهم توجه و به دلایلی نگاه کنیم که وجود و حدود این حق موضوع انتقال را مشخص می‌کند. از باب آیین دادرسی مدنی، موارد مختلفی وجود دارد که در قضایی و حقوقی بودن حق مورد ادعا مانع محسوب می‌شوند؛ برای مثال، چنانچه خواننده به ایراداتی استناد کند که ما آن را به‌عنوان موارد مندرج در ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی ایران مورد شناسایی قرار می‌دهیم؛ اگر اساس آن ایرادات بر ماهیت دعوا مطروحه وارد باشد، موجب می‌شود که دادرس به دعوا رسیدگی نکند. در این شرایط، بدون آنکه موضوع دعوا به‌صورت ماهوی مورد رسیدگی قرار گیرد، به‌واسطه این ایرادات، قرار مقتضی- اعم قرار عدم استماع دعوا و ردّ دعوا از سوی دادگاه صادر می‌شود. در این موارد، دعوا به نحو صحیحی اقامه نشده است؛ همچنین است اگر خواننده ایراد عدم صلاحیت محلی دادگاه را مطرح کند.^۱

۱. رویه قضایی فرانسه نیز همسو با قانون تحولاتی را سپری کرده است و به‌طور مداوم، رویه محاکم در آن جهت هست تا خلأهای قانونی را برطرف کند و از سوی دیگر به پویایی قانون بیفزاید؛ اما در باب انتقال حقوق دعوا، رویه قضایی قابل‌توجهی مشاهده می‌شود؛ با مذاقه در آرا محاکم به این نتیجه رهنمون می‌شویم که اکثر انتقال حقوق دعوا در مورد اشخاص حقوقی و شرکت‌های تجاری واقع می‌شود. اخیراً به‌موجب رأی دادگاه تجدیدنظر پاریس به‌طور خاص در دعوا مطالبه طلب، این انتقال حقوق مورد شناسایی قرار گرفته است (Cour d'appel de Paris, 14 mars 2024, n° 20/15604). به‌موجب این دعوا، مؤسسه تأمین اقامت اقتصادی برای اقشار تحت حمایت (La société HLM Les Foyers de Seine et Marne) ساخت واحدهای مسکونی در سه پلاک ثبتی متصل را جمعاً به سه شرکت مستقل واگذار می‌کند و قرارداد ساخت را با این سه شرکت منعقد می‌کند و وظایف و تکالیف، هرکدام از جهت اینکه هر شرکت کدام قسمت از این واحدها را باید ایجاد و تکمیل کند را دقیق مشخص می‌کنند. قرارداد در اوت سال ۲۰۱۰ منعقد می‌شود و طبق قرارداد، باید تا دسامبر ۲۰۱۱ این پروژه تکمیل شود. چند ماه بعد از شروع کار و ساخت، این سه شرکت با یکدیگر موافقت‌نامه‌ای تجمیع شرکت‌ها (Regroupement d'entreprises) وفق قواعد و مقررات قانون تجارت فرانسه را منعقد می‌کنند و این موضوع به اطلاع طرف مقابل یا همان مؤسسه اقامتی می‌رسد. در قانون فرانسه، امکان تجمیع شرکت‌ها به‌منظور حفظ بقا شرکت، کمک به پویایی شرکت و جلوگیری از ورشکستگی پذیرفته شده است. در قرارداد تجمیع، یکی از شرکت‌ها به‌عنوان رئیس و مدیر شرکت انتخاب می‌شود. درواقع در این نوع تجمیع، سه شرکت در عین حال که دارای شخصیت حقوقی مستقلی هستند ولی در قالب شرکت تجمیعی فعالیت می‌کنند. در این پرونده، ادامه پروژه به دلایلی با مشکل روبرو می‌شود و شرکت ادامه ساخت پروژه را تا پرداخت مرحله‌ای پول از سوی مؤسسه اقامتی به تأخیر می‌اندازد و هم‌زمان اقامه دعوا نیز صورت می‌گیرد. شرکتی که به‌عنوان رئیس گروه تعیین شده، خود را دارای حقوق مالی و مطالباتی مستقل نسبت به مؤسسه اقامتی و دو شرکت دیگر می‌داند و در جریان رسیدگی مطالبات خود را به یک شرکت آمریکایی (Société Coficom) واگذار می‌کند. درنهایت، به‌موجب رأی دادگاه بنوی که از سوی دادگاه تجدیدنظر نیز تائید شده، شرکت مذکور را ذینفع در پروسه جایگزینی می‌داند و انتقال طلب و انتقال حقوق دعوا از جمله مطالبه اصل طلب و خسارت تأخیر در تأدیه با نرخ ۱ و نیم درصد از زمان مطالبه را ذینفع و ذی‌حق می‌داند.

۲. تمایز بین انتقال حقوق دعوا از نهادهای مشابه

در حقوق فرانسه نهادهای مشابهی وجود دارد که از نظر ماهیتی مشابه با انتقال حقوق دعوا است، ولی تفاوتی اساسی بین آن‌ها وجود دارد. در حقوق فرانسه، توافقاتی بین طرفین و اصحاب دعوا در جریان دادرسی منعقد می‌شود که ماهیت خاتمه دادن به اختلاف حقوقی را دارد. صالح نامه یا مصالحه، یکی از توافقاتی است که در جهت حل و فصل اختلاف منعقد می‌شود. عموماً آموزه‌های اخلاقی و مذهبی افراد جامعه را به مصالحه و حل و فصل خصومت‌ها به‌طور عادلانه دعوت می‌کند و نهادهایی همچون میانجیگری بر این اساس شکل گرفته است. رویه قضایی در ایران نیز تلاش دارد از طریق شورای حل اختلاف تا قبل از اقامه دعوا بین طرفین سازش را برقرار سازد تا از این طریق حجم ورودی به محاکم قضایی کاهش پیدا کند و اختلاف به‌طور کامل مرتفع شود. علاوه بر مفاهیم اخلاقی که بر سازش تأکید دارند، در برخی مواقع موانعی قانونی باعث می‌شوند که مصالحه آخرین راهکار باشد؛ برای مثال، ممکن است به‌واسطه مرور زمان امکان اقامه دعوا به جهاتی وجود نداشته باشد و صالح نامه طریقی برای احقاق باشد (Civ. 1re, 4 mai 1976, Bull. civ. I, no 157. – Req. 24 déc. 1900, DP (1901.1. 135).

اما برای بررسی تفاوت‌ها باید اذعان داشت که در ماهیت حقوقی مصالحه، وجود دعوا حقوقی اساس این توافق را تشکیل می‌دهد؛ در حالی که حقوق از نوع شخصی و عینی، مبنای انتقال حقوق دعوا را شکل می‌دهد. از سوی دیگر، امتیازاتی که طرفین هنگام صلح به یکدیگر می‌دهند نوعی صرف‌نظر کردن از قسمتی از حقوق است، در حالی که در انتقال حقوق دعوا ما با نوعی توافق انتقالی^۱ روبه‌رو هستیم. همچنین به‌عنوان وجه افتراق بین این دو نهاد، در مصالحه ممکن است عوض دریافتی به‌منظور صرف‌نظر کردن از اقامه دعوا مرتبط با اختلاف باشد یا اساساً معوض موضوعی خارجی و غیر مرتبط با رابطه حقوقی یا قراردادی بین آن‌ها وجود داشته باشد (Collart-Dutilleul et Delebèque, (2019: 538).

1 Convention translativ

۲. تفاوت اساسی انتقال حقوق دعوا با صلح و حواله در هدف و اثر آن دو عقد نهفته است. صلح، رابطه‌ای است برآمده از تراضی برای رفع اختلاف یا پیشگیری از نزاع و التزام به آن غالباً جنبه رضایی و اختیاری دارد، اما انتقال دعوا حتی زمانی صورت می‌گیرد که اختلاف در اوج خصومت قرار دارد و نه برای پایان دادن به آن، بلکه برای تداوم تعقیب حق از سوی شخص دیگری. از سوی دیگر، در حواله، تغییر در شخص مدیون رخ می‌دهد و انتقال اثر ثلاثی دارد؛ درحالی‌که انتقال دعوا، تغییر در صاحب حق مطالبه است و اثر دوطرفه میان انتقال دهنده و منتقل‌الیه دارد. همین تفاوت موجب می‌شود انتقال دعوا را نهادی مستقل بدانیم که در پی تحولات مالی معاصر پدیدار شد؛ تحولی که در آن علم اقتصاد و نظریه کارایی، نقش تعیین‌کننده یافته است، زیرا از رهگذر آن می‌توان دعاوی را همچون دارایی در گردش

قرارداد سهمی از ما به النزاع^۱ یکی دیگر از قراردادهای مشابه با انتقال حقوق دعوا است. در این ماهیت حقوقی، دلال واسطه معامله قبلاً برای خود حقی از منافع مورد اختلاف را به عنوان پاداش دریافت می‌کند. وجه تشابه در آن است که در هر دو، ما با یک حق مورد مناقشه از منظر قانونی و قضایی مواجه هستیم یا اینکه امکان دسترسی و دستیابی به حق موردنظر به راحتی ممکن نیست و ذی‌حق شخصی را اجیر می‌کند که به طریقی این حق را احیا کند و بعد از محقق شدن قسمتی از منافع آن یا بخشی از عین، موضوع حق را به او واگذار می‌کند. این نوع توافقات در حقوق فرانسه ممنوع است، زیرا در عمل باعث می‌شود که به واسطه هزینه دادرسی و اطاله دادرسی، اشخاص به جای مراجعه به دادگستری، افرادی را اجیر کنند که این موجب مشکلات عدیده قضایی و حقوقی خواهد شد (Civ. 21 déc. 1903, DP 1908. 1. 377). هرچند ممکن است این دو تأسیس حقوقی از جهتی مشابه باشند، اما در عمل یک تفاوت عمده بین آن‌ها وجود دارد و آن اینکه انتقال حقوق به‌طور واقعی به شکل یک نقل و انتقال حقوقی انجام می‌شود؛ در حالی که در پیمان سهمی، ثالث دارای نوعی نمایندگی از سوی مالک حق در وصول طلب است (Civ. 21 déc. 1903, préc. – Req. 28 mai 1913, DP 1916. 1. 271). در حقوق فرانسه^۲ این محدودیت و ممنوعیت قانونی به‌طور قابل‌توجهی گسترش پیدا کرده است، به‌نوعی که تعهد به نتیجه در جریان وکالت غیرقانونی است و وکیل نبایستی با موکل این‌گونه توافق کند که حق الوکاله یا دستمزد ارائه مشاوره حقوقی یا تحریر لایحه دفاعیه منوط به نتیجه دادن موضوع اختلاف باشد. در حقوق ایران نیز به‌موجب قوانین و مقررات، تعهد به نتیجه از سوی وکیل ممنوع شده است، وکیل متعهد به تعهد به فعل است و باید تمام تلاش خود را در دفاع از حقوق موکل را انجام دهد و نتیجه دادرسی را تضمین نکند (خنجری کاکاوند و همکاران، ۱۴۰۱: ۵؛ ۱۴۰۱: ۵).

اخذ به شفعه، همان‌گونه که در حقوق ایران شناخته شده است در حقوق فرانسه نیز جایگاه حقوقی^۳ دارد. حقوق ایران، اخذ به شفعه را از حقوق فرانسه اقتباس نکرده، بلکه به اتکای منشأ فقهی، آن را مورد قانون‌گذاری قرار داده است. تشابه بین این نهاد و انتقال حقوق دعوا در آن است که نوعی از پیشگیری در این دو تأسیس حقوقی دیده می‌شود؛ درواقع، ذی‌نفع مانع از این می‌شود که ثالث بتواند از حقی یا مالی برخوردار یا منتفع شود. در تاریخ حقوق فرانسه، این دو نهاد در کنار

تحلیل کرد و به واگذاری مدیریت آن‌ها به اشخاصی که صلاحیت اقتصادی یا تخصصی بیشتری دارند مشروعت داد.

1. Pacte de quota litis

2. Article 10, alinéa 3, de la loi no 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques par L. no 2011-1862 du 13 déc. 2011

3. Droit de préemption

یکدیگر و مشابه هم مورد بررسی قرار گرفته، ولی به‌مرور زمان نظام حقوقی آن‌ها متفاوت شده است (Lévy, et Castaldo, 2010: 613). در حقوق ایران غیرمنقول بودن، مشاعی بودن بین دو نفر و انتقال از طریق بیع از عناصر اصلی اخذ به شفعه است، اما در حقوق فرانسه از این موارد فراتر رفته و بر مفهوم اولویت داشتن تأکید شده است؛ به‌نوعی که در اموال منقول، غیرمنقول و سایر حقوق عینی مربوط به مال مشاع نظیر حق انتفاع نیز اعمال می‌شود؛ برای مثال زمانی که شرکت اقدام به افزایش سرمایه می‌کند شرکای فعلی اولویت دارند. در حقوق فرانسه، زمانی که مالی مشاع بین دو یا چند نفر باشد و یکی از مالکان قصد انتقال به ثالث را داشته باشد، باید قیمت و شرایط قراردادی ایجابی از سوی ثالث به همراه نام ثالث و نیز شغل او به اطلاع سایر شرکا برسد و در صورتی که ظرف دو ماه از تاریخ ارسال اظهارنامه نسبت به اعمال حق خود اقدام کنند و در شرایطی که اخذ به شفعه نکنند، مال به ثالث واگذار خواهد شد. نکته قابل‌تأمل در این فرآیند آن است که چنانچه بیعی بدون طی این تشریفات منعقد شود، باطل محسوب می‌شود؛ در حالی که در حقوق ایران بیع باید واقع شود تا حق برای شریک دیگر برقرار شود و از منظر حقوقی جایگزینی صورت گیرد (Mirshekari & Saber Ealaei. 1398:140).

۳. انتقال حقوق دعوا از منظر نظام قانون‌گذاری از گذشته تاکنون

ماهیت حقوقی انتقال طلب از دوره‌های بسیار قدیم به‌خصوص در حقوق روم مطرح بوده است. نخست در قانون ژوستینین و امپراتوری روم انتقال طلب از سوی طلبکار به ثالث منع شده بود و این تصور وجود داشت که این موضوع نوعی دور زدن قوانین هستند و در صورتی که ثالث علیه مدیون اقامه دعوا مطالبه طلب می‌کرد، این دعوا از سوی دادگاه روم مورد حمایت قرار نمی‌گرفت. درواقع این دیدگاه، در خصوص دین وجود داشت که در خصوص هر تعهدی، شخصیت و خود فرد مدیون دخیل بود تا اینکه دین را جدا از شخصیت در نظر بگیرند. بر این اساس، در حقوق قدیم روم وضعیت بدین گونه بود که به‌واسطه عدم ایفای دین از سوی مدیون، وی بر اساس قانون ابتدا به‌عنوان برده محسوب می‌شد و متعاقباً با تحولات صورت گرفته روانه زندان می‌شد؛ بنابراین، مشاهده می‌شود که یک رابطه شخصی^۱ تا عینی در دین مورد شناسایی قرار گرفته است و حقوق‌دانان معتقد بودند که انتقال طلب امکان‌پذیر نیست و صرفاً در صورت فوت طلبکار، ورثه او به‌عنوان طلبکار جایگزین می‌شدند. ولی به‌مرور زمان، دین ویژگی و خصیصه شخصی بودن خود را از دست می‌دهد و جنبه عینی و مالی پیدا می‌کند و بر این اساس است که در حال حاضر، دعوا اعسار پذیرفته می‌شود و اعسار نوعی تصفیه دین محسوب می‌شود؛ از سوی دیگر، یکی دیگر

^۱ Lien personnel

از دلایل مخالفت با انتقال طلب آن بود که طلبکار با انتقال طلب خود، حسن نیت لازمه را از دست داده و شرایطی فراهم کرده است که مدیون باید دین خود را در برابر کسی ایفا کند که به طریقی حاضر به الزام مدیون به ایفای دین است (Cashin-Ritaine, 2001: 40).

به‌مرور زمان و در مقام تقابل با انتقال طلب، نهاد حقوقی انتقال حقوق دعوا موردپذیرش قرار گرفت و مجلس تقنین روم این نهاد را مورد قانون‌گذاری قرار داد. علت مخالفت با انتقال طلب آن بود که زمانی که ثالث دیون متعلق به غیر را خریداری می‌کند، پروسه قضایی همچنان ادامه می‌یابد. نکته حائز اهمیت در این روند آن بوده است که ثالث دین را به قیمت پایین‌تر از بهای آن خریداری می‌کند. از سوی دیگر، شرایطی به وجود آمد که اشخاص این رویه را در پیش بگیرند و در جستجوی طلبکارانی باشند که به علل گوناگون از جمله امتناع مدیون از ایفای تعهد، امکان وصول طلب خود را ندارند. لذا با خریداری طلب از سوی مدیون، این پروسه قضایی خاتمه پیدا می‌کند و به نظر حقوق‌دانان فرانسوی، خریدار اصیل در جایگاه واقعی خود قرار می‌گیرد (Civ. 1re, 30 juin 1981, no 79- (12.531, Bull. civ. I, no 238; D. 1983. 102, note Abitbol).

۴. نظام حقوقی استناد به انتقال حقوق دعوا

یکی از شرایط اصلی برای اینکه مدیون بتواند به مکانیسم انتقال حقوق دعوا استناد کند، آن است که طلبکار اولیه طلب خود را به ثالث در قالب معوض^۱ واگذار کرده باشد؛ درواقع به‌واسطه استناد به انتقال، در عمل مدیون باید به ثالث مبلغ دین را به همراه خسارات و منافع قانونی پرداخت کند؛ لذا در صورتی که طلبکار اول مطالبات خود را به‌صورت مجانی^۲ به طلبکار دوم واگذار کرده باشد، طرف مقابل که مدیون باشد نمی‌تواند به انتقال حقوق دعوا متوسل شود؛ زیرا ثالث به‌صورت مجانی منتفع از مزیت مالی شده است که مدیون اصلی باید آن را ایفا کند. دیوان عالی فرانسه، در یک رأی وحدت رویه بر این مهم تأکید کرده است که انتقال دین مجانی مشمول ماده ۱۶۹۹ قانون مدنی فرانسه نخواهد شد؛ زیرا در غیر این صورت ثالث، متعهد له و ذی‌نفع را از منفعت مالی مسلم محروم کرده‌ایم (Cass. 1re civ, 17 janv. 2018, n° 16-21.097, P+B: JurisData n° 2018-000262;) (JCP E 2018, n° 17, 1205). از سوی دیگر، ضرورت دارد که انتقال طلب اولیه با پرداخت پول از سوی ثالث صورت گرفته باشد، لذا در صورتی که تهاتر و معاوضه و سایر روش‌های پرداخت انجام شده باشد، مشمول انتقال حقوق دعوا

1. À titre onéreux

2. À titre gratuit

نخواهد شد. همچنین در رویه قضایی فرانسه، این مهم مورد تأکید قرار گرفته است که دین موردنظر باید مشخص و معین باشد. در برخی مواقع، اشخاص حقوقی یا حقیقی ممکن است از چندین شخص طلب داشته باشند و به‌طور کلی و بدون مشخص کردن میزان طلب آن را به ثالث واگذار کنند؛ چنان‌که در موقع اقامه دعوا تمام مدیون‌ها طرف دعوا باشند و به لحاظ مشخص نبودن میزان انتقال طلب، امکان استناد به انتقال حقوق دعوا وجود نداشته باشد (Cass. com, 6 déc. 2011, n° 10-17.879; JurisData n° 2011-027530; RD bancaire et fin. 2012, n° 2). نظر به اینکه در زمینه تعیین نظام حقوقی انتقال حقوق دعوا، رویه قضایی فرانسه نقش فعالی را ایفا کرده است؛ چنانچه بین انتقال‌دهنده طلب و گیرنده شراکتی در امور تجاری وجود داشته و در جریان تسویه حساب، انتقال طلب انجام شده و یا اینکه درواقع طلبکار، مدیون و ثالث بوده باشد و انتقال طلب در مقام وفا به تعهد و دین صورت گیرد، امکان استناد به انتقال از سوی مدیون وجود نخواهد داشت (CA Colmar, 2 juill. 1974; D. 1975, somm. p. 25; JCP 1976, II, 18241, obs. Burst).

انتقال حقوق دعوا از سوی مدیون، به دو شکل ممکن است صورت گیرد؛ در برخی مواقع بین مدیون و ثالث، در باب این انتقال توافق دوستانه بدون مراجعه به دادگاه صورت خواهد گرفت که این توافق یا به‌صورت کتبی و بین طرفین خواهد بود و یا اینکه از طریق دفترخانه اسناد و به‌صورت یک سند رسمی^۱ تنظیم می‌شود. البته بر اساس برخی از مصلحت‌ها قانون‌گذار، رسمی بودن این توافق را الزام‌آور دانسته است. در سال ۱۹۵۵ به‌موجب فرمان اجرایی مقنن^۲ در مورد حقوق عینی که در قوانین و مقررات آگهی اراضی^۳ مورد شناسایی قرار گرفته و موضوع آن انتقال حقوق دعوا است، این توافق باید از طریق سند رسمی و شرایط معین صورت گیرد (Cass. req, 28 janv. 1836: DP 1836, 1, p. 170).

۵. انتقال حقوق دعوا در نظام حقوقی ایران

قانون مدنی ایران نهادی مستقل تحت عنوان انتقال حقوق دعوا را به رسمیت نشناخته و در منابع فقهی عموماً صحبت از تبدیل تعهد در انواع مختلف آن شده است. در برخی از مقالات، مشاهده می‌شود که به انتقال طلب پرداخته شده و وکالت در قبض دین نیز مطرح شده است. هرچند که انتقال حقوق دعوا مشابه با انتقال طلب در نظر گرفته می‌شود، اما ماهیتاً تفاوتی اساسی بین این دو وجود دارد؛ در انتقال طلب ارزش اقتصادی از یک دارایی به دارایی دیگر منتقل

1. Acte authentique

2. Décret n°55-22 du 4 janvier 1955 portant réforme de la publicité foncière

3. Publicité foncière

می‌شود، در حالی که انتقال حقوق دعوا مبتنی بر ماهیتی دیگر است. وکالت در قبض دین نیز مطرح نیست، زیرا وکیل اقداماتی را به نام و حساب موکل انجام می‌دهد، ولی منتقل‌الیه در انتقال حقوق دعوا دارای اختیارات کامل است و به نام و حساب خودش اقدام می‌کند (نریمانپور، چیت‌سازیان، ۱۴۰۴: ۳۵۶).

شاید بتوان از نظر شکلی، انتقال حقوق دعوا را با اقدامات بانک‌ها و مؤسسات مالی اعتباری در وصول مطالبات خود در نظر گرفت. بانک‌ها در قالب برون‌سپاری انجام اقدامات حقوقی خود را نسبت به دعوی به مؤسساتی واگذار می‌کنند؛ البته این واگذار به معنای انتقال حق دعوا نیست و آن حق ققوق در حال متعلق به بانک است. در این وضعیت، هر چند که این‌گونه مؤسسات به‌عنوان وکیل اقدام می‌کنند، ولی همانند نظام حقوقی فرانسه این شرکت‌ها مبادرت به وصول طلب می‌کنند؛ با این تفاوت که در قسم اخیر به خرید طلب از سوی بانک اقدام می‌کنند. از سوی دیگر، امروزه شرکت‌های بزرگی که کالا عرضه می‌کنند و در آگهی‌های خود اعلام می‌دارند که فروش به‌صورت اقساطی است و اشخاص در مقابل ارائه چک یا سایر اسناد تجاری کالای موردنظر خود را خریداری می‌کنند، این مجموعه‌ها طلب خود را به اشخاص حقوقی دیگر به فروش می‌رسانند و نوعی از جایگزینی در وصول مطالبات صورت می‌گیرد و شرکت به‌صورت نقدی و سپری کردن مدت به حقوق خود می‌رسد. در این پروسه، انتقال طلب و اقامه دعوا احتمالی از سوی ثالث علیه مدیون، با شناسایی انتقال حقوق دعوا می‌توانیم این امکان را برای مدیون در پرداخت دین فراهم سازیم (حیدری و حمیدیان، ۱۴۰۰: ۹۵).

از نظر مبنایی بر اساس اصول کلی حقوقی ایران، مانعی در پذیرش انتقال حقوق دعوا وجود ندارد؛ به‌خصوص آنکه بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی، توافق بین انتقال دهنده و انتقال گیرنده دارای وجاهت است. منتها اینکه مدیون بتواند همانند حقوق فرانسه اقدام به پرداخت دین و خسارات مربوط کند، نیازمند تصریح قانونی است. این مکانیسم انتقال حقوق دعوا از دو منظر قابل توجه است؛ از یک‌سو، متعهد تشویق می‌شود دین خود را با خسارت اندکی پرداخت کند و از سوی دیگر، انتقال گیرنده و دارنده فعلی طلب، منفعت مالی می‌برد. همچنین، از نظر فقهی مفهوم مالکیت ما فی‌الذمه می‌تواند مبنایی بر پذیرش این نهاد حقوقی باشد؛ در واقع، در مالکیت ما فی‌الذمه دو سمت بدهکار و مدیون در یک شخص جمع می‌شود و دین تصفیه می‌شود. در جریان و روند انتقال حقوقی دعوا، دینی که از سوی ثالث خریداری شده است به بدهکار منتقل می‌شود (شکوهِ‌زاده، ۱۴۰۰: ۸۳).

فرجام سخن

انتقال حقوق دعوا با یک پیشینه غنی تاریخی، فراز و فرودهای را تجربه کرده است. در حقوق روم، ابتدا این تفکر حاکم بود که باید این انتقال به‌صورت محدود

مورد پذیرش قرار گیرد، زیرا وسیله‌ای در جهت مبارزه با خریداری دیون از سوی ثالث بود و در قانون ژوستینین نظام حقوقی آن تبیین شده بود. به‌موازات رشد حقوق رومی- ژرمنی و تسری نهادهای حقوقی آن به سایر کشورها از جمله حقوق فرانسه، ماهیت انتقال حقوق دعوا مورد پذیرش قرار گرفت.^۱ در قانون قدیم فرانسه، صراحت لازم در مورد این تأسیس حقوقی وجود نداشت و صرفاً در پرتو چندین ماده قانونی می‌شد انتقال حقوق دعوا را استنباط کرد. هنگام اصلاح قوانین، برخی از حقوق‌دانان فرانسوی از جمله دنیس این بیم را داشتند که در قانون‌گذاری جدید این انتقال مورد شناسایی قرار نگیرد و ریشه آن حذف شود، اما در پیش‌نویس نهایی و در مواد قانونی جدید، انتقال حقوق دعوا مورد پذیرش مقنن قرار گرفت (Danis-Fatôme, 2015:807)؛ اما در مقابل، عده‌ای از حقوق‌دانان در مقام مخالفت با انتقال حقوق دعوا بر این موضوع تأکید می‌کردند که این انتقال برخلاف اصول اساسی حقوق قراردادهای از جمله اصل آزادی قراردادهای و اصل نسبی بودن است؛ درواقع، اینکه مدیون بتواند خود را جایگزین خریدار دین کند و ثالث را از حق خود محروم سازد، نوعی مداخله در حقوق قراردادی است و اصل نسبی بودن تحت شعاع قرار می‌گیرد؛ اما با این استدلال که وفق اصل آزادی قراردادهای زمانی که مدیون اعلام اراده می‌کند، با اراده یک‌جانبه خود ماهیت حقوقی را خلق کرده و این تأسیس حقوقی موجب می‌شود که دین اصلی پرداخت شود و موجبات اطاله دادرسی فراهم نشود، قائل بر پذیرش انتقال حقوق دعوا شد. از سوی دیگر، ثالث از این طریق متضرر نخواهد شد؛ زیرا هزینه‌هایی که در جریان خرید دین انجام داده است وفق قانون پرداخت می‌شود.

در حقوق ایران، اصل انتقال حقوق دعوا مورد شناسایی قانون‌گذار قرار نگرفته است. از سوی دیگر، در منابع فقهی نیز تصریحی در پذیرش آن وجود ندارد، اما با توسل به عمومات قانونی و فقهی می‌توان نظر بر آن داشت که مانعی در قبول این نهاد حقوقی در نظام قانونی ایران وجود نخواهد داشت. وفق ماده ۱۰ قانون مدنی، توافقات اشخاص مادامی‌که برخلاف قوانین آمره و اخلاق حسنه و نظم عمومی نباشد، در جریان انتقال حقوقی دعوا هیچ‌یک از اصول و عمومات فقهی و قانونی نقض نمی‌شود و بر پایه اینکه انتقال طلب از سوی قانون و فقه مورد قبول قرار

۱. در بازخوانی تطبیقی انتقال حقوق دعوا می‌توان مشاهده کرد که هر دو نظام حقوقی ایران و فرانسه، در گذار از مفهوم شخصی حق به مفهوم مالی آن، از دو مسیر متفاوت ولی با مقصد مشترک حرکت کرده‌اند. حقوق ایران از درون مبانی فقهی و بر پایه قواعد مالکیت بر منافع مشروع، قابلیت نقل حق را استنتاج کرده است؛ در حالی که حقوق فرانسه از مسیر نظریه کارکرد اقتصادی قراردادهای و ضرورت گردش حقوق اعتباری، انتقال دعوا را پذیرفته است. در هر دو نظام، هدف واحدی دنبال شده است: فراهم آوردن امکان جریان مؤثرتر عدالت از رهگذر به‌کارگیری نهاد بازار در فرایند مطالبه حق. چنین همگرایی معرف آن است که فقه اسلامی و حقوق تطبیقی جدید در بنیادی‌ترین ساحت خویش به یک اصل مشترک باور دارند؛ این اصل که حق، صرفاً امتیازی شخصی نیست بلکه توان تصرف در منفعتی است که قانون آن را حمایت می‌کند و هر جا تصرف مشروع و عقلایی بر آن ممکن باشد، انتقال نیز نافذ است.

گرفته است، طلبکار می‌تواند طلب خود را به دیگری منتقل کرده، مدیون را مکلف به پرداخت دین نسبت به ثالث کند. این انتقال طلب بر اساس اینکه قانون‌گذار جدایی‌داری از شخصیت را پذیرفته، قابل‌پذیرش است؛ اما استناد به انتقال حقوق دعوا خدشه به حقوق ثالث وارد نمی‌کند و مفاد قاعده لا ضرر نیز رعایت شده است؛ زیرا در عمل مدیون از یکسو باید دین واقعی خود را پرداخت کند و از این طریق دعوا حقوقی مطالبه طلب با یک نتیجه عینی خاتمه پیدا می‌کند و از سوی دیگر، موجبات کاهش اطاله دادرسی فراهم خواهد شد.

درنهایت، انتقال حقوق دعوا را باید از دو جهت مورد تأکید قرار داد. ابتدا، باید بیان داشت که انتقال طلب به دو شکل صورت می‌گیرد. طلب ممکن است از نوع ساده باشد به‌نوعی که در آن هیچ تردیدی در ایفای تعهد نباشد و طلبکار طلب خود را به شخص ثالث در مقام تهاثر یا سایر روش‌ها و دلایل انتقال واگذار می‌کند و مدیون، با حواله صورت گرفته می‌بایست دین خود را پرداخت کند. همچنین، این طلب محتمل است از نوعی ترافعی باشد، به این معنا که در مورد آن دعوا حقوقی مطرح بوده یا قابلیت اقامه در آینده را داشته باشد. هرچند که منازعه در مورد طلب وجود دارد، اما نباید این امر سبب شود که طلبکار نتواند آن را منتقل کند. لذا انتقال طلب و به‌موازات آن انتقال حقوق دعوا شخص ثالث صورت می‌گیرد. این مکانیسم به گسترش و رونق تجارت کمک مضاعفی می‌کند. درواقع، امروزه بسیاری از کسب‌وکارها فروش کالا و خدمات خود را در قالب اقساط و یا دریافت اسناد تجاری نظیر چک و سفته از سوی خریدار انجام می‌دهند و یکباره به مؤسسات حقوقی و بانکی منتقل می‌کنند یا به عبارتی به فروش می‌رسانند. این قرارداد، در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی دارای اعتبار قانونی است و به‌واسطه اینکه برخلاف نظم عمومی، اخلاق حسنه و قوانین آمره نیست، دارای اعتبار قانونی لازم خواهد بود؛ بنابراین، مشاهده می‌شود که با این نهاد حقوقی، کسب‌وکارها از رونق لازم برخوردار خواهند شد.

تعارض منافع: این مقاله مشمول هیچ‌گونه تعارض منافع نیست.

اصول اخلاقی: نویسندگان مقاله، تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یکبار مقاله، تکرار پژوهش‌های دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شوندگان است، رعایت کرده‌اند. تألیف این مقاله به هوش مصنوعی داده نشده است.

منابع

- خنجری کاکاوند، پیام؛ السان، مصطفی؛ الماسی، نجاد علی (۱۴۰۱). بررسی تعهدات وکیل دادگستری با تأکید بر رویه قضایی، پژوهش‌های حقوقی، ۲۱ (۵۰)، ۱۵-۱، DOI: jlr.2023.356041.2149/۱۰,۴۸۳۰۰
- میرشکاری، عباس و علانی، صابر (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی حق اولویت در خرید در نظام کامن‌لا و حقوق نوشته با نظام حقوقی ایران، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۶ (۴)، ۱۳۳-۱۵۸، ۲۲۰۹۱، ۱۰، ۲۲۰۹۱، DOI: csiw.2019.4058.1523/۱۰,۲۲۰۹۱
- محسنی، حسن و قانندی فیض اله. (۱۳۹۰). آثار انتقال ارادی دعوا نسبت به طرفین و نقش انتقال گیرنده در دادرسی، فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۴ (۱۳)، ۱۱۱-۱۳۲، DOI: law.2022.539351.1116/۱۰,۲۲۰۳۴
- نریمانپور، مهدی، چیت‌سازیان، مرتضی. (۱۴۰۴). تنظیم اعمال حقوقی در حقوق فرانسه و امکان‌سنجی به‌کارگیری آن در فقه و حقوق ایران، مطالعات حقوقی، ۱۷ (۱)، ۳۸۶-۳۴۹، DOI: jls.2024.48429.5019/۱۰,۲۲۰۹۹
- حیدری، سیروس، حمیدیان، حمید. (۱۴۰۰). اصل علنی بودن دادرسی مدنی، مطالعات حقوقی، ۱۳ (۱)، ۸۷-۱۱۸، ۲۲۰۹۹، ۱۰، ۲۲۰۹۹، DOI: jls.2020.29573.3929/۱۰,۲۲۰۹۹
- شکوهی زاده، رضا، (۱۴۰۰). زمان برقراری رابطه حقوقی دادرسی و آثار آن در حقوق ایران و فرانسه، مطالعات حقوقی، ۱۳ (۳)، ۶۵-۹۸، ۲۲۰۹۹، ۱۰، ۲۲۰۹۹، DOI: jls.2020.28519.2819/۱۰,۲۲۰۹۹
- یزدانیان، علی و بزرگمهر، داوود (۱۳۹۰). بررسی فقهی حقوقی طرق انتقال ارادی طلب با نگاهی تطبیقی به حقوق فرانسه، مجله حقوق خصوصی، ۸ (۱۸)، ۵-۲۴، DOI: jolt.2012.30129/۱۰,۲۲۰۵۹

References

- Cashin-Ritaine, E. (2001). *Les cessions contractuelles de créances de sommes d'argent dans les relations civiles et commerciales franco-allemandes*, préf. F. Ranieri, Avant-propos F. Jacquot, LGDJ, Paris
- Chainais, C., F., Frédérique, Mayer, L. et Guinchard, S. (2018). *Procédure civile*, Dalloz, 34th éd, Paris
- Collart-Dutilleul, F., et Delebecque, Ph. (2019). *Contrats civils et commerciaux*, Dalloz, 11e éd, Paris
- Danis-Fatôme, A. (2015). Le retrait litigieux, un article manquant! », *RDC*, 807-810
- Desjardins, A. (1870). Du retrait de droits litigieux, *Revue pratique de droit français*, t. 29, p. 459-470
- Doublet, G. (1860). Études sur le retrait litigieux, *Revue pratique de droit français*, t. 9, p. 110-125

- Gautier, P. (1994). Le purgatoire du retrait litigieux prend spectaculairement fin, *RTD Civ*, p. 365-382
- Heidari, S., Hamidian, H. (2021). The principle of openness of civil proceedings, *Legal Studies*, 13 (1), 118-87, DOI: 10.22099/jls.2020.29573.3929 [In Persian]
- Khanjari Kakavand, P.; Elsan, Mo.; Almasi, N. (2020). A study of the obligations of a lawyer with an emphasis on judicial practice, *Scientific Journal of Legal Studies*, 21(50), 1-15, DOI: 10.48300/jlr.2023.356041.2149 [In Persian]
- Lévy, J et Castaldo, A. (2010). *Histoire du droit civil*, 2 nd éd, 2010, Dalloz, p. 592-623
- Malaurie, Ph., Aynès, L. et Gautier, P. (2020), *Droit civil, Droit des contrats spéciaux*, LGDJ, 11e éd. Paris
- Mignot, M. (2013). Des conditions d'exercice du droit au retrait litigieux, *Gazette du Palais*, N°115, 1-5
- Mirshekari, A., and Alaei, S. (2019). A comparative study of the "right of priority in purchasing" in the common law system and written law with the Iranian legal system, *Comparative Research of Islamic and Western Law*, 6 (4), 133-158, DOI:10.22091/csiw.2019.4058.1523 [In Persian]
- Mohseni, H., and Ghaedi, F. (2011). The effects of voluntary transfer of a lawsuit on the parties and the role of the transferee in the proceedings, *Quarterly Journal of Research and Development in Comparative Law*, 4 (13), 111-132, DOI: 10.22034/law.2022.539351.1116 [In Persian]
- Narimanpour, M., Chitsazian, M. (2025). Regulation of legal acts in French law and feasibility of its application in Iranian jurisprudence and law, *Legal Studies*, 17 (1), 386-349, DOI:10.22099/jls.2024.48429.5019 [In Persian]
- Shokouhizadeh, R. (2021), The time of establishing the legal relationship of proceedings and its effects in Iranian and French law, *Legal Studies*, 13 (3), 65-98, DOI:10.22099/jls.2020.28519.2819 [In Persian]
- Yazdanian, A., and Bozorgmehr, D. (2011). A jurisprudential-legal study of voluntary transfer methods with a comparative look at French law, *Journal of Private Law*, 8 (18), 5-24, 5-24 DOI: ۱۰,۲۲۰۵۹/jolt.2012.30129: [In Persian]

Jurisprudences (Case laws)

- J-Cl. Civ, art. 1699 à 1701, no 1
- Civ. 11 déc. 1866, DP 1866. 1. 424
- Com. 20 avr. 2017, no 15-24.131
- Civ. 1re, 16 déc. 1963, Bull. civ. I, no 552
- Civ. 24 nov. 1818, S. 1815-1818.551

Cass. req, 28 janv. 1836: DP 1836, 1, p. 170

Civ. 21 déc. 1903, DP 1908. 1. 377

Civ. 1re, 4 mai 1976, Bull. civ. I, no 157. – Req. 24 déc. 1900, DP 1901.1. 135

Civ. 1re, 30 juin 1981, no 79-12.531, Bull. civ. I, no 238; D. 1983. 102, note Abitbol

Cass. 1re civ, 17 janv. 2018, n° 16-21.097, P+B: JurisData n° 2018-000262; JCP E 2018, n° 17, 1205

Cass. com, 6 déc. 2011, n° 10-17.879: JurisData n° 2011-027530; RD bancaire et fin. 2012, n° 2, comm. 39, note F-J. Crédot et Th. Samin

CA Colmar, 2 juill. 1974: D. 1975, somm. p. 25; JCP 1976, II, 18241, obs. Burst.